

Lesnická fytopatologie a rostlinolékařství

VI. Dekompozice dřeva

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a Státním rozpočtem ČR InoBio – CZ.1.07/2.2.00/28.0018

Lesnická fytopatologie

VI. Dekompozice dřeva

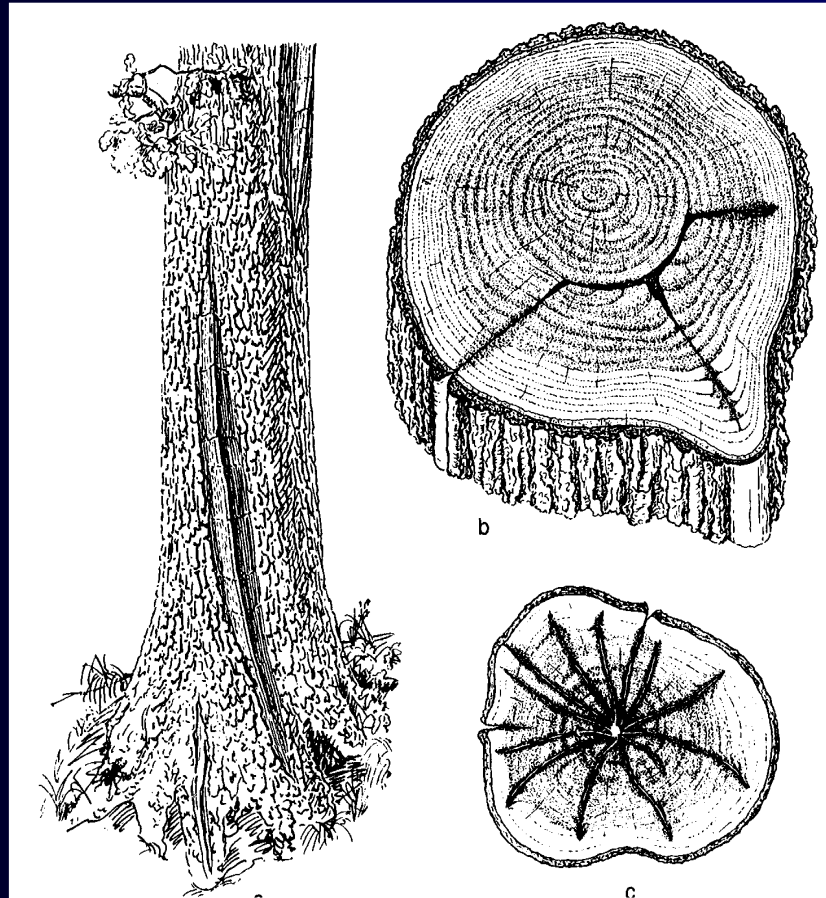

Příčiny dekompozice dřeva

- Mechanické poškození
- Poškození fyzikálními faktory
  - Trvalé působení teploty
  - UV záření
  - Gama záření
- Chemická degradace
- Dřevní hmyz
- Dřevní houby

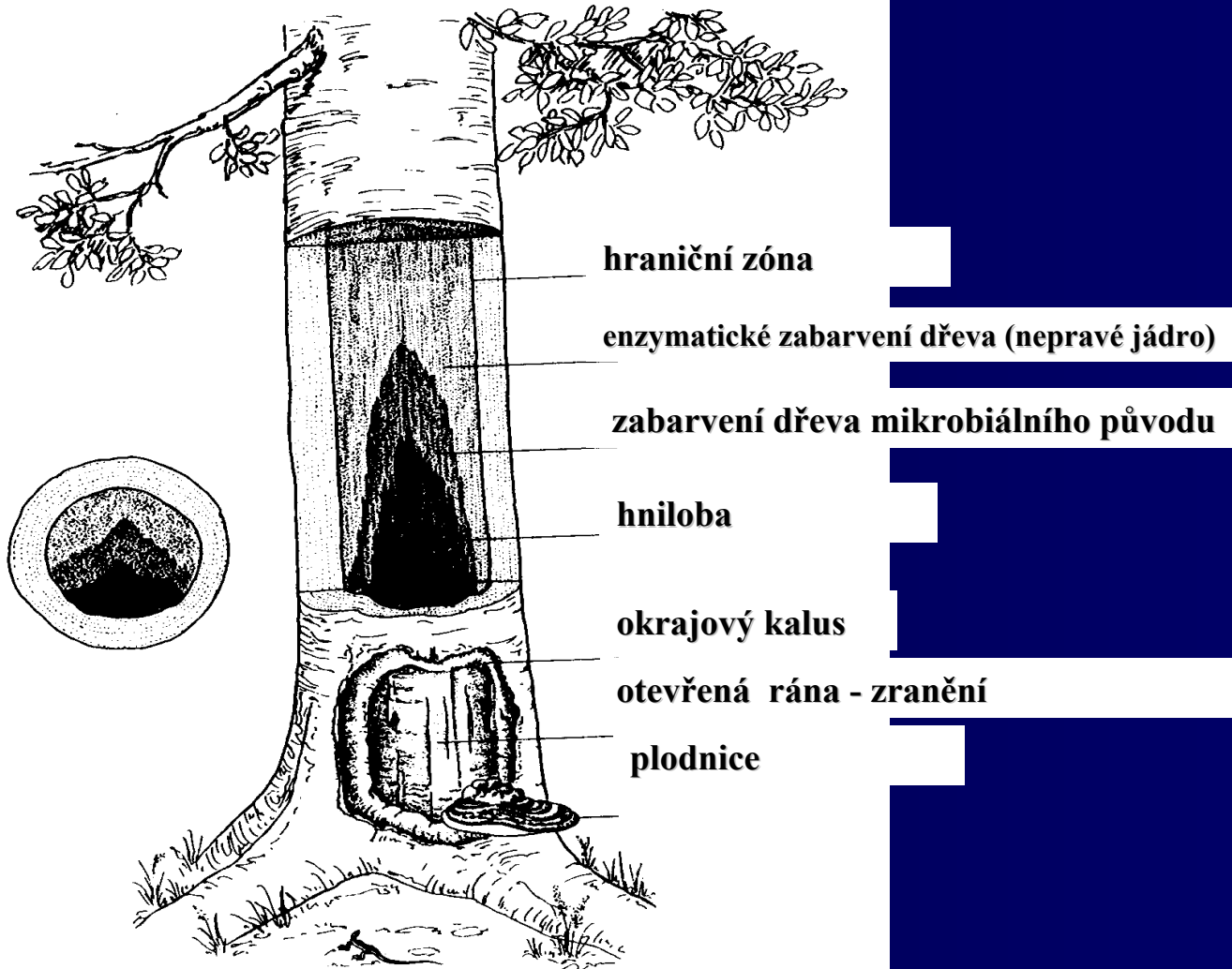
Mechanické poškození kmenů

Kýla na kmeni

Řez kmenem s trhlinou

Změny dřeva ve kmeni při postupu hniloby

Dřevní houby

- Jako jediné jsou schopny vedle celulózy, hemicelulózy a dalších sacharidických podílů odbourávat díky svému enzymatickému vybavení rovněž vysoce toxický lignin.
- Dřevní houby rozkládají dřevo jak odumřelých dřevin či jejich částí, tak i infikují dřevo stromů živých.
- Právě schopnost kolonizovat živé stromy představuje pro parazitické dřevokazné houby významnou konkurenční výhodu při osídlování substrátu.

Podmínky pro rozklad dřeva houbami

- vlhkost
  - optimum kolem 70% hmotnostních
  - Retardace růstu nastává při vlhkosti na 140%
- Koncentrace plynů
  - Koncentrace CO₂
- Výživa
  - Různé typy organických substrátů – dřevo, sláma, jiný organický materiál...
  - Růstové látky
  - Nedostatek dusíku ve dřevě

Tlení, hnití, hniloba

- tlení – proces aerobní,
- hnití - proces anaerobní;
- dekompozice dřeva je procesem aerobním
- hniloba – v tomto smyslu terminus technicus pro označení dřeva v rozkladu, uváděno i v normě

Typy hnilob a vad dřeva

- Houby bílého tlení
- Houby hnědého tlení

- Dřevozbarvující houby

- Nepravé jádro

Houby bílého tlení

- Poměr fulvokyselin a huminových kyselin > 1
- Dříve viz houby „lignivorní“
- Současný rozklad ligninu a celulózy
- Minimální změny tlejícího dřeva
- Mechanické změny vlastností dřeva
- Tzv. korozivní rozklad dřeva,

Typy bílého tlení

- Bílá hniloba (*Trametes*, *Armillaria*, *Phellinus*, *Inonotus* etc.)

- Červená hniloba (*Heterobasidion annosum*)

- Voštinová hniloba (*Phellinus pini*, *Phellinus nigrolimitatus*, *Onnia*, *Stereum frustulosum* etc.)

Stereum sanguinolentum

Houby hnědého tlení

- Poměr fulvokyselin a huminových látek < 1
- Přednostní degradace celulózy
- Rychlá ztráta objemu a hmotnosti dřeva
- Rychlá degradace mechanických vlastností dřeva
- Destruktivní rozklad

Typy hnědého tlení

- Hnědá hniloba

- Hranolovitý rozklad

- Suchá hniloba

Fomitopsis pinicola

Sap and wound stain

- The discoloration of sap wood and phloem
- No any changes in mechanical propriety of wood
- Technical defect of wood
- Caused by micro fungi from sac fungi *Ascomycetes*, especially by genus *Ophiostoma*, *Ceratocystis*, *Leptographium*, *Chlorosplenium* etc.
- The different species of beetles function like vectors

Další typy hnilob

- Zapaření (zkřenčení dřeva – bílé tlení)
  - zhnědnutí
  - podpar
  - mramorová hniloba
  - měkká hniloba
- skládková hniloba (*Gloeophyllum*)
- suchá hniloba (*Coniophora puteana*, *Paxillus sinuoides*)
- mokrá hniloba (*Merulius lacrymans*)

Nepravé jádro

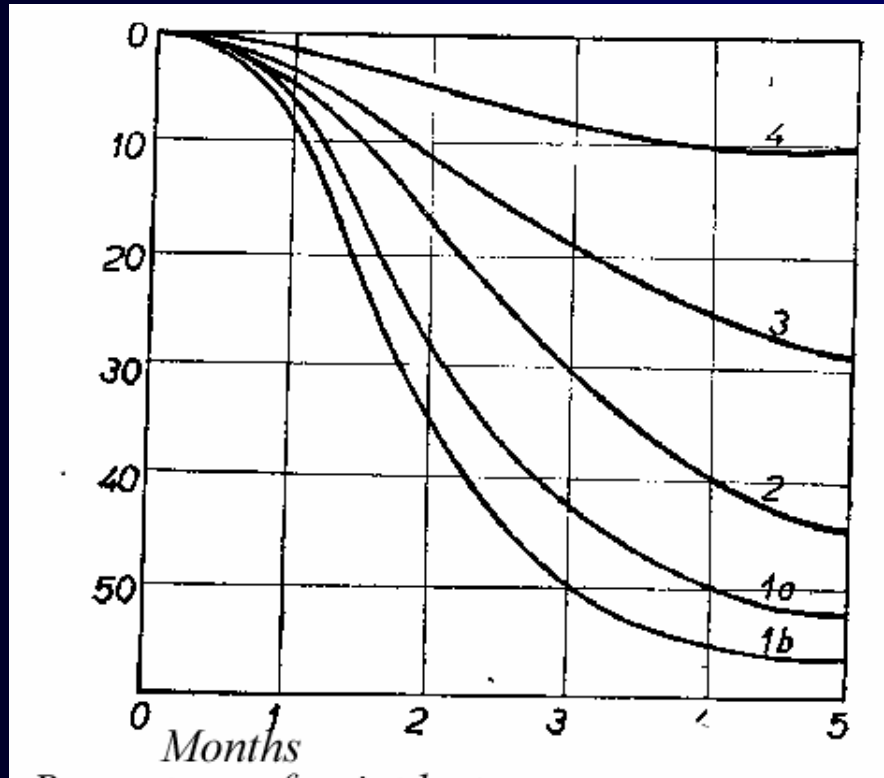
- Projev enzymatické reakce ve středním průřezu kmene
- Vytváří se již od 15 – 20 let věku, s rostoucím věkem podíl stoupá
- Nejčastěji na stromech jejichž báze byla mechanicky poškozena a sekundárně došlo k infekci
- Nepravé jádro je nejčastěji jedním z projevů infekce dřevními houbami, velmi často dřevomorem kořenovým *Ustulina deusta*

Specifika rozkladu dřeva

- Lignin je toxický prakticky pro všechny organismy
- Pouze dřevní houby jsou produkují enzymy, schopné rozkládat všechny složky dřeva, včetně ligninu
- Lignin je možno narušit rovněž působení G- záření
- Mnoho druhů dřevního hmyzu vytváří rozličné symbiózy s dřevními houbami právě z důvodu vyrovnání se nízkou energetickou hodnotou dřeva a toxicity ligninu
- Bakterie nejsou schopny rozkládat dřevo, disponují pouze komplexem celulolytických enzymů

The lost of wood weight within the decomposition of wood

1a, 1b – *Coniophora puteana*, 2. *Trametes versicolor*, 3. *Trametes hirsuta*, 4. *Heterobasidion annosum*

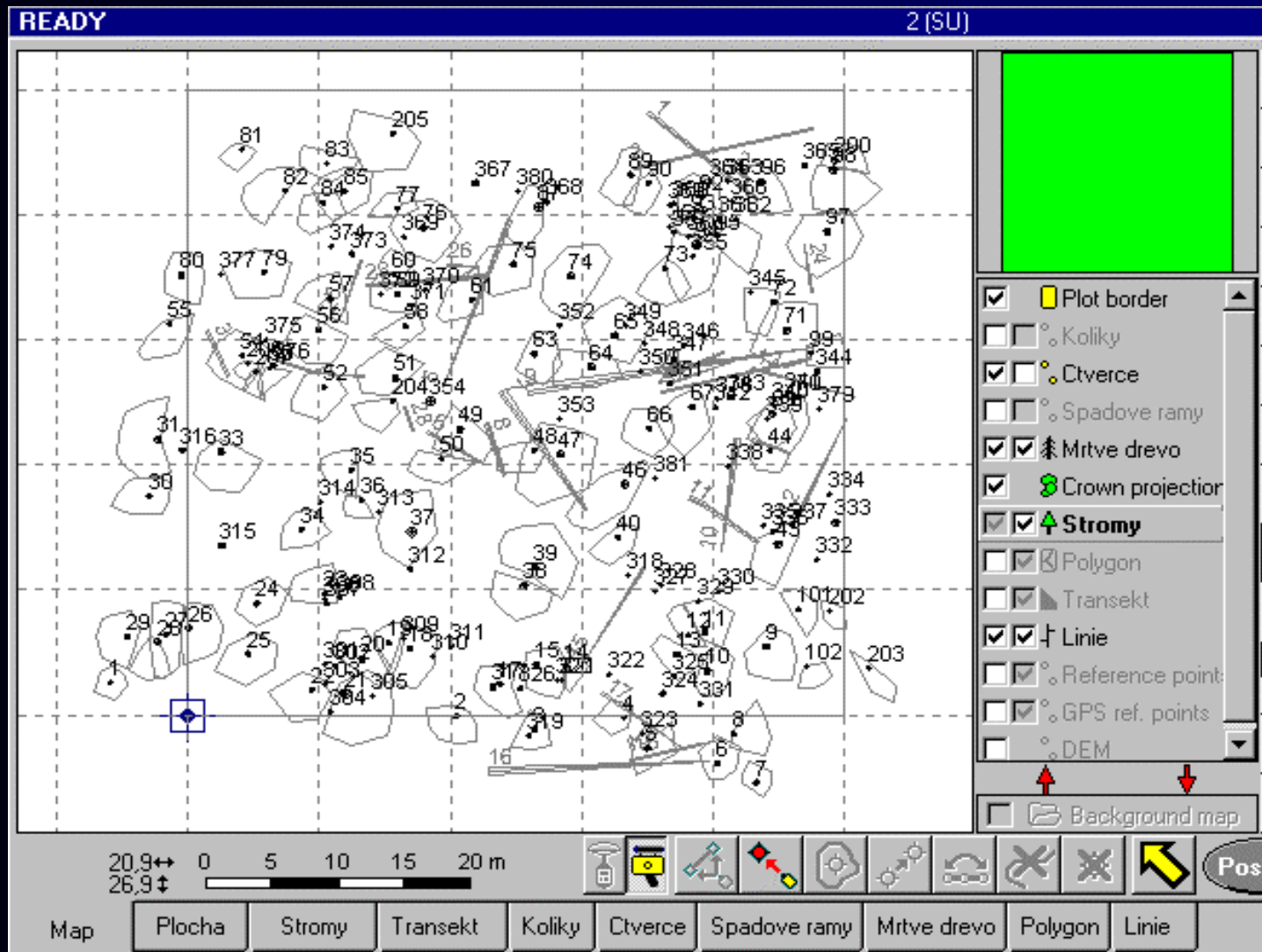
Dřevní houby a dekompozice dřeva

- Je odhadováno, že zhruba 10% veškeré dřevní hmoty je znehodnoceno hnilobami. Často však toto znehodnocení přesahuje až 30 % (RYPÁČEK 1957).
- Černý (1989) na základě údajů z roku 1985 uvádí, že v lese zůstává jako nepotřebný výmět nejméně 6% dřeva v důsledku napadení dřevokaznými houbami.
- Významná je především poměrně úzká část dřevních hub, která rozkládá kořeny a v zemi uloženou dřevní biomasu. Její objem přesahuje dle různých odhadů cca 1/3 celkové dřevní biomasy vyprodukované dřevinou.
- Z hlediska další sukcese je významným fenoménem typ tlení, tj. zda – li je dřevo rozkládáno houbami hnědého a bílého tlení. Fyzikální i chemické a determinují tak další sukcesi, včetně případné přirozené obnovy na tlejícím dřevě.
- Dekompozice odumřelé dřevní hmoty se rovněž příznivě podílí na rozvoji mykorrhiz.

Inventory of dead wood in the forest

The situation on plot Sluneční údolí

The survey of numbers and volumes of snags and laying stems on the plots

		snags		fallen stems		to tally	
		quantity	volume m ³	quantity	volume m ³	quantity	volume m ³
I. Sluneční údolí	per plot 50x50 m	81	21	18	7	99	28
	per ha	324	84	72	28	396	112
II. Alžbětinka	per plot 50x50 m	122	24	34	9	157	33
	per ha	488	96	136	36	628	133
III. Modrý důl	per plot 50x50 m	68	28	18	-	86	-
	per ha	272	112	72	-	344	-
IV. Pašerácký chodník	per plot 50x50 m	176	19	-	-	176	19
	per ha	704	76	-	-	704	-
Average	per ha	447	92	93	32	540	124

The volume of rotten wood, decayed by dominant species of wood decaying fungi

	Sluneční údolí		Modrý důl		Mumlavská hora	
	volume m ³	%	volume m ³	%	volume m ³	%
<i>Fomitopsis pinicola</i> (Sw.:Fr.) P. Karst.	6,0	49	8,3	64	8,9	91
<i>Stereum sanguinolentum</i> (Alb. & Schw.:Fr.) Fr.	2,1	17	0	0	0	0
<i>Phellinus nigrolimitatus</i> (Romell) Bourd. & Galz.	0,9	7	0	0	0	0
<i>Trichaptum abietinum</i> (Pers. in Gmel.:Fr.) Ryv.	0,7	6	0	0	0	0
<i>Phellinus viticola</i> (Schw. ex Fr.) Donk	0,5	4	0,5	4	0	0
<i>Climacocystis borealis</i> (Fr.) Kotl. & Pouz.	0,4	3	0	0	0	0
<i>Gloeophyllum sepiarium</i> (Wulf.:Fr.) P. Karst.	0	0	0	0	0,6	6
<i>Heterobasidion annosum</i> (Fr.) Bref.	0	0	0,9	7	0	0
without decay	0	0	1,1	8	0	0
not identified brown rot	0,7	6	1,2	9	0	0
not identified white rot	1,	8	1,1	8	0,3	3
Total volume of searching trees	12,3	100	13,1	100	9,8	100

Dřevo jako edifikátor lesních ekosystémů

- **Tlející dřevo je významným fenoménem lesních ekosystémů.**
- **Přítomnost dřeva výrazně determinuje les od ostatních suchozemských biotů.**
- **Dřevní hmota jako uhlíkatý polymer představuje spolu s organickým opadem základní surovinu detritových řetězců lesních ekosystémů.**

Význam tlejícího dřeva

- Tlející dřevo v lesním prostředí je důsledkem stárnutí, odumírání a rozpadu stromů jako nedílné součásti obnovy lesa.
- Kmeny a rovněž kořeny živých i odumřelých kmenů představují substrát a rovněž prostorovou niku pro řadu specializovaných organismů.
- Tlející dřevo je spolu s půdou druhově nejbohatší nikou lesa.
- Přítomnost tlejícího dřeva pozitivně ovlivňuje chemickou (fulvokyseliny, huminové látky aj.), fyzikální (struktura, retence ...) i biologickou (bezobratlí, mykorrhiza, mechorošty aj.) kvalitu půdního prostředí.
- Tlející dřevo jako prostředek realizace dalších funkcí lesa

Některé aspekty tlejícího dřeva v lese

- Stabilita ekosystému
- Podíl na zvýšení retenčních schopností lesa
- Zvýšení biodiverzity
- Estetický dojem z lesa
- Ekonomické aspekty
- Střet lesnických koncepcí – max. využití vs. min. náklady

Fytosanitární rizika?

- namnožení statutárních i překvapivých škůdců na tlejícím dřevě?
- zvýšení rizika infekce stromů dřevními houbami v důsledku zvýšené produkce spor?
- riziko šíření vaskulárních mykóz?
- čistota lesa?

Tlející dřevo a stabilita lesních ekosystémů

- Organismy, které se na různých úrovních podílejí na narušování a dekompozici dřeva jsou součástí přírodních regulačních mechanismů, které zajišťují stabilitu, obnovu i trvalou reprodukci lesních ekosystémů.

Aktivita dřevních hub hub

- Rozklad odumřelé dřevní hmoty kmenů a větví
- Rozklad kořenů a pařezů
- Obohacení půdního prostředí produkty rozkladu
- Participace v koloběhu řady prvků
- Významný činitel při obnově lesa
- Ztráta a znehodnocení dřeva
- Rozklad dřeva v budovách
- Ekonomické ztráty v důsledku destabilizace lesních porostů, především pak smrkových monokultur
- Náklady na ochranu dřeva

Dřevní houby a lesní ekosystémy

- zkracují fyziologický věk dřevin
- likvidují stojící souše a veškerou odumřelou dřevní hmotu
- navracejí do koloběhu uhlík deponovaný v lignocelulózách ve formě pro jiné organismy snadno dostupných sloučenin, včetně vitamínů, růstových látek, enzymů,
- rozkládají veškerou dřevní hmotu uloženou v kořenech

Tlející dřevo a biodiverzita

- Nejcharakterističtější nika lesního prostředí
- Řada organismů silně specializovaná – druhově i prostorově
- významné především mohutné kmeny
- dekompozice tlejícího dřeva je procesem, na kterém se podílí řada organismů
- Významné vazby organismů v sukcesi

Sukcese na tlejícím dřevě

- Primární rozklad dřeva
  - Kolonizace biologicky nenarušené substrátu . Prakticky výlučně dřevními houbami, případně i hmyzem
- Sekundární kolonizace
  - osídlení dřeva v různém stupni rozkladu
- Fáze humifikace
  - úplná destrukce dřeva
  - kolonizace dřevního substrátu autotrofními organismy včetně vyšších rostlin

Primární rozklad dřeva

- Nekrotrofně parazitické dřevné houby
- Saprophytické dřevní houby
- Dřevní hmyz

Stereum sanguinolentum

Coniophora puteana

Sekundární kolonizace

- dřevní houby
- kvasinky, hlenky ....
- prokaryota,
- bezobratlí
- obratlovci (mechanické narušování substrátu)
- mechorosty
- lišejníky

Trichaptum abietinum

Lycogala epidendrum

Fáze humifikace

- dřevní houby
- bezobratlí
- obratlovci
- mechorosty
- lišejníky
- nálet vyšších rostlin včetně dřevin

Tlející dřevo a kontinuita lesa

- příznivý vliv na obnovu lesa a uchování stability a kontinuity lesního ekosystému
- zachování druhové diverzity,
- obohacení svrchních vrstev humusu produkty tlení, především pak huminovými látkami a fulvokyselinami,
- zlepšení fyzikálních podmínek nadložního humusu
- vytvoření příznivých podmínek pro rozvoj mykorrhiz v extrémních podmínkách
- především v extrémních podmínkách rovněž příznivé podmínky pro výlučnou obnovu na tlejícím dřevě

Dřevní houby a obnova na tlejícím dřevě

- produkce látek vlastních humusu, tj. fulvokyselin a huminových látek a podpora tvorby mykorrhiz.
- odlišné fyzikálně - chemické vlastnosti obou typů tlení
- hnědé tlení je charakterizováno vedle již zmíněného obsahu huminových kyselin, rovněž nízkým pH a zvýšeným obsahem ligninu.

Objem tlejícího dřeva v lese

- Objem tlejícího dřeva je však výrazně závislý na lesním typu, stáří porostu, reliéfu apod.
- Objem tlejícího, resp. odumřelého dřeva je ve středoevropských lesích odhadováno v rozpětí 50 – 200 m³ na ha (Albrecht 1991).
- Na základě studia poměrů v přírodních rezervacích ČR uvádí Hort et Vrška (1999) podíl odumřelých stromů na celkové zásobě v rozmezí 8,6% - 47% celkové zásoby porostu. Absolutně vyjádřeno pak objem tlejícího dřeva v těchto rezervacích se pohyboval v rozmezí 50 – 220 m³ na ha.
- V karpatských smrkových pralesích evidoval Korpel (1988) 85-400 m³ tlející dřevní hmoty na ha.

Oblasti výzkumu impaktu tlejícího dřeva na les

- Inventarizace tlející dřevní hmoty
- Inventarizační průzkumy (houby, hmyz...)
- Koloběh prvků, především uhlíku
- Vliv na pedosféru
- Přirozená obnova
- Stabilita ekosystémů
- Ekonomie

Inventarizace tlejícího dřeva v lese

Otázky z hlediska potřeb LH

- Minimální potřebný objem tlejícího dřeva v hospodářských lesích
- Tloušťková struktura ponechávaného dřeva
- Charakter ponechávaného dřeva
- Vliv na retenční schopnosti lesa
- Ponechávání doupných kmenů
- Zohlednění managementu
- Ekonomické hledisko – ponechání poškozených sortimentů, zetlelého dřeva ....
- Riziko šíření škůdců a chorob
- Význam pro přirozenou obnovu
- Problematika nehroubí a klestu
- Estetika lesa

Otázky z hlediska ochrany přírody

- **Optimální množství tlející dřevní hmoty**
- **Tlející dřevní hmota a biodiverzita**
- **Ponechávání doupných stromů**
- **Ponechávání veškerého infikovaného dřeva při pni v lese**
- **Ochrana soliterů, výstavků a lesních dominant v průběhu obmýtí**

Metody determinace dřevních hub

Symptomy infekce

- chřadnutí stromu -

Symptomy infekce - plodnice -

Znaky hniloby

typ hniloby, struktura hniloby etc.

Symptomy infekce - plodnice -

Identification of fungi in the wood

- by the symptoms („classical determination“)
- Methods based on cultures, isolated from the wood („biological methods“)
- methods based on molecular biology

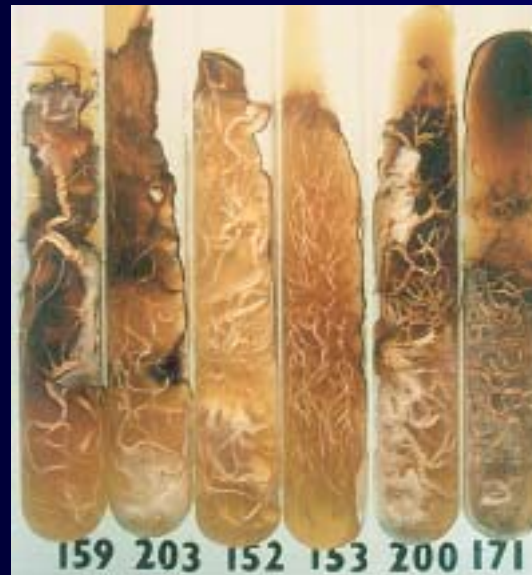
The symptoms on living trees enlargement of the bases, exudation of resin

Isolation of fungi from wood

- cultivation of mycelium on axenic cultures
- determination by morphology of mycelium
- determination by microscopic indicia
- determination using methods of molecular biology

Mycelium in culture

Application of molecular biology for safe determination

- using immunological methods
- using methods on the bases of DNA study .
PCR
- methodical problems with separation of pathogen from host